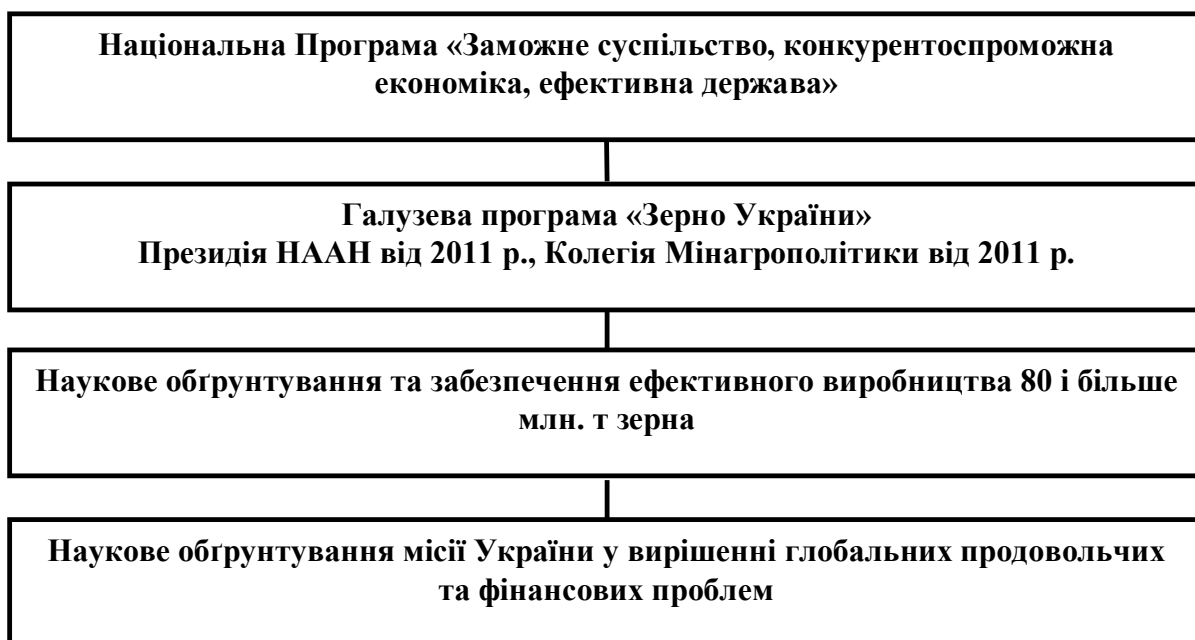

Наукова доповідь
Жука Валерія Миколайовича – академіка-секретаря
відділення аграрної економіки та продовольства,
члена-кореспондента НААН на сесії Загальних зборів
Національної академії аграрних наук України
29 березня 2012 року

Наукове обґрунтування формування стратегічних запасів зерна: перспективи України в умовах глобалізації

Шановні Валерій Іванович, Микола Дмитрович, шановна Президія, шановне Зібрання!

Дозвольте презентувати Зборам **наукову ідею** Академії, щодо формування в Україні стратегічних запасів зерна.

Рис. 1. Наукові та нормативно-правові засади формування стратегічних запасів зерна

Базовими витокami цієї ідеї є національний план дій Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та розроблена на його виконання галузева програма «Зерно України» (рис. 1).

Нарощування, за цією Програмою, виробництва зерна в Україні до 80 млн. т і більше ґрунтується як на зростанні внутрішніх потреб, насамперед тваринництва, так і враховує тенденції на світовому продовольчому, фінансовому та біоенергетичному ринках, **визначає нову місію України у глобальному світі.**

За дослідженнями Всесвітньої продовольчої програми ООН у даний час в світі голодує 1 млрд. та недоїдає близько 2 млрд. людей. ООН складена карта голоду за 2011 рік за 5-ма рівнями даної проблеми. Найгірша ситуація в Африці, Азії та Латинській Америці (рис. 2).

Ситуація погіршується тим, що в останні роки ціни на продовольство, за даними ООН, щорічно зростають в середньому на 20 %, що вимагає у бідних країнах витратити – до 50-80 % з сімейного бюджету на харчування.

В той же час, розвинуті країни нарощують виробництво біоетанолу (у США в основному з кукурудзи, у Німеччині - з пшениці), що безумовно мотивує ріст цін на продовольство.

Для потреб сільського господарства людство вже освоїло понад 30 % суходолу, тому основним фактором нарощування виробництва залишається інтенсифікація та підвищення продуктивності.

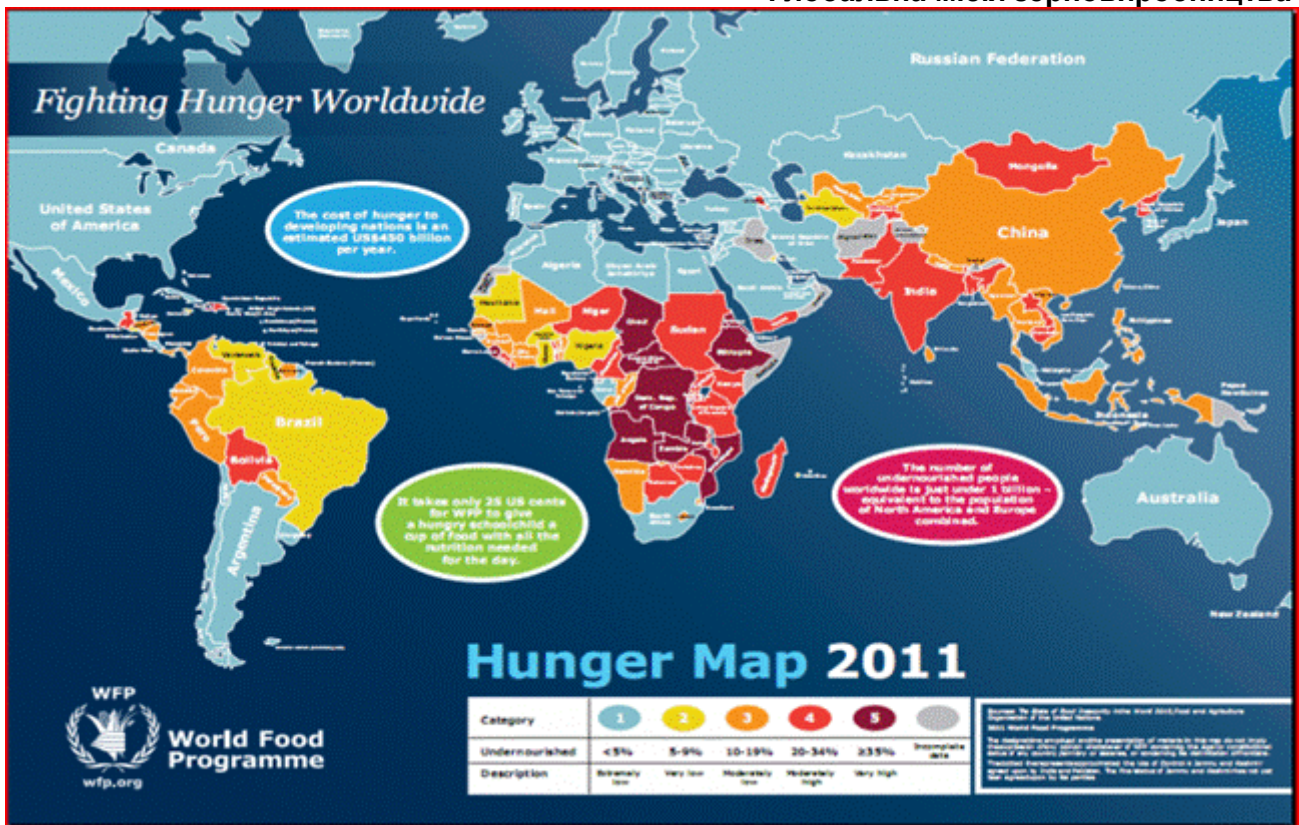

Рис. 2. Карта «голоду» Всесвітньої продовольчої програми ООН

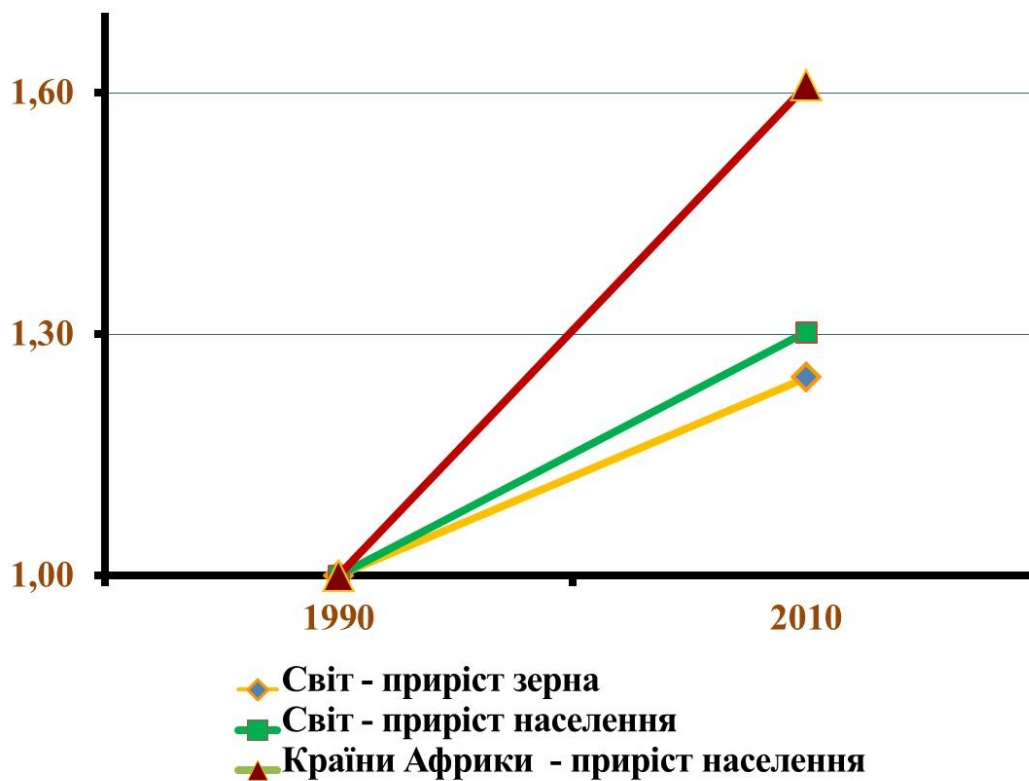

Рис. 3. Співвідношення індексів приросту населення та виробництва зерна в світі

Глобальна місія зерновиробництва

Однак світове виробництво зерна має менші темпи зростання чим ріст населення планети (рис. 3). За останні 20 років, для яких і характерна інтенсифікація, виробництво зерна зросло лише на 24 %. В той час, як населення планети збільшилось майже на третину, а в країнах Африки майже на 60 %.

Отже, світ зіштовхнувся з глобальною продовольчою проблемою!

В Україні є унікальні передумови відігравати значущу роль у її вирішенні. Порівняльний аналіз забезпеченості мешканців всієї планети й України родючими землями та помірним кліматом свідчить про володіння українством безпрецедентною антиентропійною надпотоугою, якої не має жодний етнос у світі.

Відтак нарощування зерновиробництва відповідає **національній ідеї посилення ролі України на світовому продовольчому ринку**. На це у свій час вказував і видатний наш мислитель Герой України Микола Руденко у відкритій статті «Глобалізація і Україна», пророкуючи Україні виробництво – 100 млн. т зерна.

Рис. 4. Прогнозований валовий збір зерна в Україні при різних геотермічних умовах, тис. т

Наукові прогнози валового збору зерна при різних геотермічних умовах засвідчують такі можливості, навіть виходячи з середнього кліматичного потенціалу за багаторічні спостереження (рис. 4).

Таблиця 1

Науково-прикладне забезпечення інтенсифікації виробництва за програмою «Зерно України»

Науково-обґрунтовані фактори нарощування зерновиробництва	Потенціал приросту виробництва, %
Зміна структури наявних площ та термінів посівів	18-20
Освоєння сучасних досягнень селекції та насінництва	20-25
Застосування оптимальних доз мінеральних та органічних добрив системи захисту рослин	35-40
Застосування оптимальної системи механізації робіт (оптимальні строки збереження) та меліорації	15-20

Реальність планів зерновиробництва, програми «Зерно України», базується і на потужній базі наукових розробок Національної академії аграрних наук України (табл. 1).

Саме впровадження у виробництво нових термінів посівів і структури посівних площ; сучасних досягнень у насінництві; застосування оптимальних доз добрив та захисту рослин; оптимальної системи механізації робіт та меліорації - забезпечує необхідні темпи та масштаби нарощування зерновиробництва.

Ефективність галузевої програми «Зерно України»

№	Показник	2011 р. факт	2015 р. прогноз*
1.	Площа, млн. га	15,3	16,2
2.	Урожайність, ц/га	37	43,9
3.	Валовий збір, млн. т	56,7	71
4.	Фактичні витрати на 1 га зернових, грн.	3630	7230
5.	Нормативні витрати, на 1 га	5012	7230
6.	Дефіцит обігових коштів на 1 га зернових, грн.	1382,0	-
7.	Виручка від реалізації з 1 га зернових, грн.	4699	10531,6
8.	Прибуток на 1 га зернових, грн.	1069	3301,6
9.	Рівень рентабельності, %	29,4	45,7

При цьому важливим є розв'язання проблеми наявності у підприємств коштів **на застосування й дотримання цих новітніх технологій**. Сьогодні вітчизняні агрохолдинги та ряд середніх підприємств отримують до 10 т зернових з 1 га на величезних площах. Тоді, як видно з таблиці 2, в цілому по Україні на 1 га посівів не вистачає до нормативних потреб 1382 грн. обігових коштів, що зумовлює не тільки низьку урожайність, але і низьку ефективність виробництва у малих та частині середніх підприємств. **В подоланні цієї проблеми** і є головний резерв нарощування зерновиробництва.

На її вирішення Академією розроблено наукове забезпечення реалізації нового етапу земельної та фінансово-кредитної реформи.

Головну мету земельної реформи - вбачаємо не в купівлі-продажу землі, а у її залученні до економічного обороту. В першу чергу, через **заставу прав на оренду землі** залучатимуться в галузь кредити та інвестиції. Для цього доцільно якнайшвидше створити та запустити в роботу Державний земельно-іпотечний банк з усією необхідною інфраструктурою.

Відтак очікується, що з 2015 року аграрні підприємства зможуть у повному об'ємі профінансувати новітні, науково-нормативні вимоги зерновиробництва, а Україна - досягти запланованого урожаю.

Не менш важливим є регулювання ринку. Нерегульоване перевиробництво є загрозою обвалу цін.

Таблиця 3

Баланс попиту та пропозиції зерна (галузева програма «Зерно України»)

млн. т

	2011 факт	Прогноз	
		2015	2017
Залишки на початок періоду	7,2	6,8	5,1
Виробництво	56,7	71	80
у т.ч. населення	12,5	8,5	7
Імпорт	0,2	0,1	0,1
Внутрішній попит на продукцію, всього	27,5	34,1	36,3
• фонд споживання	7	7	7
• насіння	3,6	3,1	3,1
• корми	14,7	17,2	19,4
• переробка на нехарчові цілі	1,6	1,8	1,8
• витрати обігу	0,6	1	1
• виробництво біоетанолу	0	4	4
Експорт	24	33	34
Стратегічний світовий запас	-	6	10
Залишки на кінець періоду	12,6	4,8	4,9

Відповідно до прогнозованого балансу попиту та пропозиції зерна на 2017 рік планується збільшити внутрішнє споживання зерна майже на 10 млн. т, в першу чергу за рахунок тваринництва та переробки (табл. 3).

Програмою обрахована можливість на 10 млн. т (з 24 до 34) наростити експорт зерна, що вкрай важливо для економіки галузі та національного бюджету.

Разом з тим, Україна має більший потенціал у нарощуванні зерновиробництва, ніж можливості нарощування внутрішнього споживання та експорту. На 6 млн. т в 2015 році та на 10 млн. т в 2017 році.

Глобальна місія зерновиробництва

Отже, враховуючи вищезазначене генерування сприйнятної в Україні та світі ідеї формування стратегічних запасів зерна і для нашої країни, і для Організації Об'єднаних Націй на території України є вкрай важливим на часі кроком.

Для світу, така глобальна ідея в першу чергу направлена на вирішення проблеми голоду. Але не менш важливим є і те, що її реалізація сприятиме подоланню кризових явищ світової економіки.

Рис. 5. Частка України в світовому виробництві та експорті зерна

Україна може виступити з такою ініціативою, адже за останні роки ми вийшли у лідери світових зерноекспортерів (рис. 5), а державницький та бізнесовий менеджмент України здобув досвід ініціювання глобальних ідей в Даосі та на сесіях ООН.

Ідея має як науково-прикладне, так і науково-теоретичне обґрунтування.

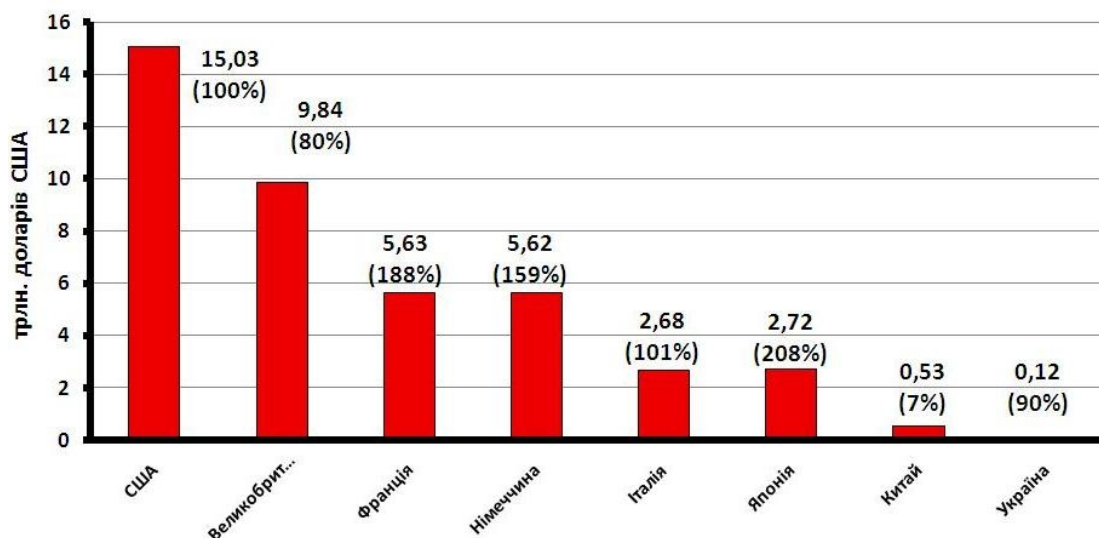

Рис. 6. Поглиблення сутності сприйняття стратегічних запасів зерна в сучасній економіці

Насамперед, як показано на рис. 6, підлягає переосмисленню та поглибленню сприйняття сутності стратегічних запасів зерна не тільки як продовольчих резервів, але і як інструменту диверсифікації резервів держави та інструменту перенаправлення фінансових ресурсів від віртуального до реального сектору економіки.

В цьому Україна має зініціювати об'єднання зусиль з країнами, що мають потужний науково-історичний досвід виробництва сільськогосподарської продукції (Франції, Німеччини, Канади і т.д.) - для спільного донесення до світового співтовариства концепції визнання зернових запасів в якості додаткового економічного фактору стійкості, розвитку й добробуту сучасного світу.

Зараз саме час для цього, оскільки спостерігається неефективна політика провідних держав, їх міждержавних утворень, щодо усунення причин перманентних світових економічних криз.

*Зовнішній борг – сума державного і приватного боргу до погашення нерезидентам в іноземній валюті, товарами або послугами (Довідник ЦРУ)

**США – станом на 18.11.2011, Китай – станом на 01.01.2011

Джерело: http://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_внешнему_долгу

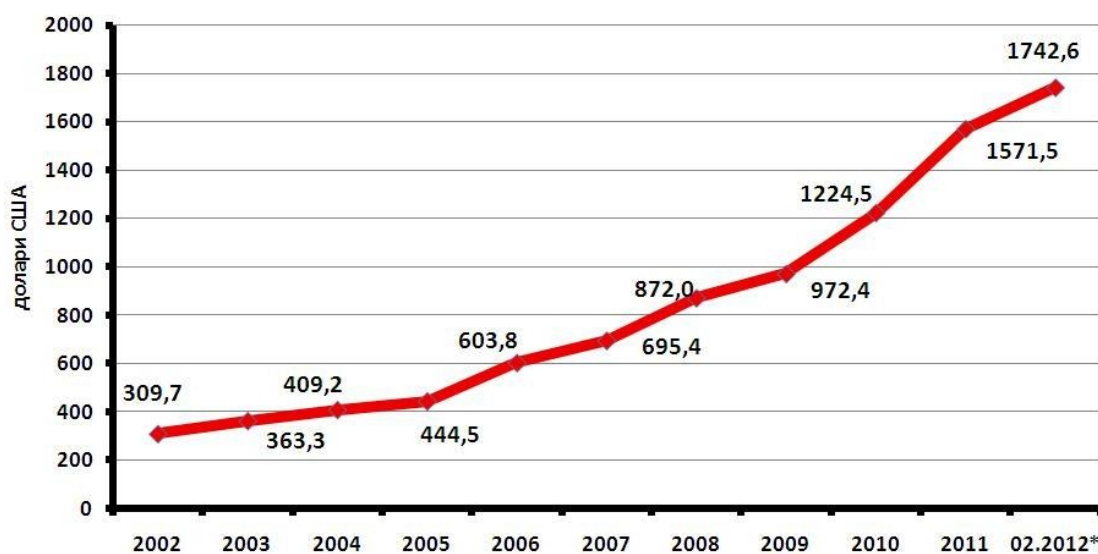
Рис. 7. Зовнішній борг* країн світу, трлн. доларів США (% від ВВП) станом на 30.06.2011**

На користь 1 тонни зерна, як нового еталону вартості та засобу накопичення свідчить динаміка стрімкого знецінення світових грошей (долару, євро і не тільки). Ріст заборгованості держав провідних країн світу в декілька раз перевищує їх валовий внутрішній продукт (рис. 7). Це через інструменти глобальної геополітики, передусім через резервування паперових світових грошей спустошує ринки та економіку третіх країн, тобто тих, що виробляють прості товари, і насамперед сільськогосподарську продукцію.

Дозволю собі нагадати історію з ініціативи президента Франції генерала де Голя, ще у 1965 році, обмінити в Уряді США долари на золото.

В плани генерала-президента не входила конфронтація з США. Оскільки виявилось порушення умов Бреттон-Вудської угоди 1944 р., він хотів відновити за золотом, а не доларом роль всесвітнього еквіваленту та державного скарбу.

Як відомо, історія закінчилась лише частковим обміном паперових доларів на золото для Франції та Німеччини, а уряд США вжив всіх заходів, щоб такого бажання ні в кого більше не виникало.

*середня ціна 1 трійської унції золота 999 проби за лютий 2012

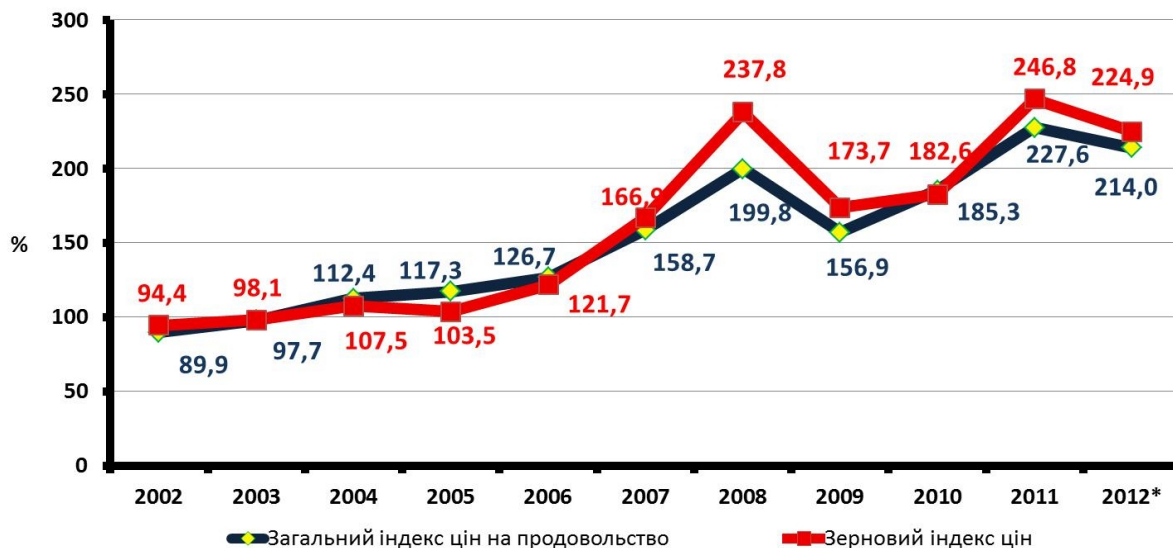
Джерело: http://www.gold.org/download/value/stats/statistics/xls/gold_prices.xls

Глобальна місія зерновиробництва

Рис. 8. Динаміка середньорічної ціни 1 Тройської унції золота 999 проби (LBMA, London PM FIX)

Вже майже півстоліття спостерігаємо стійку динаміку знецінення грошей та росту цін на золото. Тільки за останнє десятиріччя золото здорожчало у шість разів (рис. 8). І це біржові – контрольовані показники. Реально ситуація набагато гірша.

Сьогодні більшість Центральних банків провідних країн переглядають систему та механізми формування золотовалютних резервів не на користь паперових грошей. У Центробанках США та провідних країнах Європи золото у резервах займає більше 70%. Проте, динаміка росту цін на золото, складність його придбання робить проблемним формування резервів у золоті. В тому числі і для України.

Обґрунтування ідеї створення стратегічного світового запасу зерна

*станом на 29.02.2012

Джерело: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/>

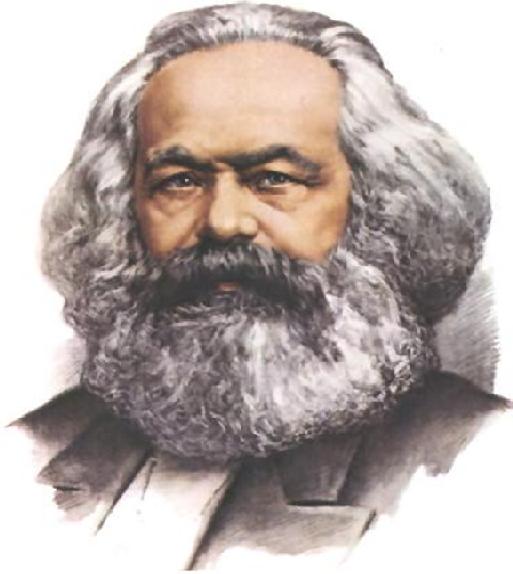
Рис. 9. Динаміка загального індексу цін на продовольство та зернового індексу цін ФАО

Динаміка індексів цін ФАО по основних видах продовольства в світі (особливо зернового індексу) доводить життєздатність пропонованої Академією ідеї створення додаткових державних і світових резервів у зерні (рис. 9).

Тут доречно навести рядки великого російського генія слова О.С. Пушкіна «Надо думать о том, чем государство богатеет и почему не нужно золота ему – когда простой продукт имеет». Зерно беззаперечно і є тим багатством.

Вагомим є й теоретичне обґрунтування такої ідеї. Франція, Німеччина, Польща, Україна та інші країни мають унікальну історичну та сучасну базу знань з фізичної економії. Теорії з якої Француз Кене започаткував економічну науку, як науку, що вивчає природу походження багатства. Зауважимо, що сформульовані в його «Економічній таблиці» 1758 р. висновки, щодо першооснови формування багатства лише у землеробстві, ніхто з відомих у подальшому економістів не спростовував.

А найбільш вдалим продовження методу економічної таблиці Кене є модель «затрати-випуск» Василя Леонтьєва, що і понині використовується в економічній політиці провідних країн світу.

"Основою абсолютної додаткової вартості ... є природна родючість землі, природи, тоді як відносна додаткова вартість базується на розвитку суспільних продуктивних сил".

(Карл Маркс Капітал. - Том IV ч. III с.468)

Рис. 10. Визнання К. Марксом незаперечності теорії фізичної економії

Дозвольте нагадати, шановному зібранню, що саме під впливом дискусії з українським фізіократом Сергієм Подолинським, Карл Маркс в кінці знаменитого «Капіталу» змушений був визнати, що джерелом багатства є **не тільки праця**: **«Основою абсолютної додаткової вартості – є природна родючість землі, природи, тоді як відносна додаткова вартість базується на розвитку суспільних продуктивних сил»** (рис. 10). В Радянському Союзі таке закінчення «Капіталу» опублікували лише у 1978 році.

В.І. Вернадський:
Теорію фізичної економії ... "не зрозуміли і не оцінили у вивченні економічних явищ"

(Вибрані твори. Том. 1. – М.: АН СРСР, 1954. – 218 с.)

Рис. 12. Пріоритетність "живої" економіки (в першу чергу зерновиробництва)

У свій час фундатор академії наук України Володимир Іванович Вернадський чітко визначив пріоритетність «живої» економіки. Зерновиробництво, є яскравим її прикладом. Вернадський вказував: «що фізіократичну теорію не зрозуміли і не оцінили у вивченні економічних явищ» (рис. 11).

Фізіократичний погляд на багатство є абсолютним, а не відносним. Він пов'язаний з нарощуванням нової матерії, нової енергії, що у глобальному вимірі є важливішим ніж фінансовий прибуток.

За теорією фізичної економії зерно не тільки може але і має бути мірилом багатства, або, іншими словами, його еквівалентом.

Сутність цінностей належить наповнити новим змістом: живе зробити мірилом неживого, а не навпаки. Притаманні монетарному підходу функції слід підпорядкувати обслуговуванню аграрного сектору. Вкладення коштів в аграрну сферу можна і треба збільшувати, не спричиняючи інфляції.

Глобальна місія зерновиробництва

Немаловажним для утвердження ідеї є інституціональна схильність українства до землеробства. Наше завдання полягає в тому, щоб сформоване на засадах інституціоналізму та фізичної економії мислення українства позиціонувати світові як новітнє глобальне економіко-філософське мислення.

Відтак, мету аграрних реформ слід вбачати у збільшенні надлишку зерна як найважливішого з абсолютних благ. Цим же критерієм належить вимірювати і результати реформ, розглядаючи її ефективність як збільшення обсягів цього надлишку з одночасним нарощуванням виробництва продукції тваринництва й родючості землі. Розроблена Міністерством аграрної політики та продовольства України і Національною академією аграрних наук України галузева програма «Зерно України» має саме таку філософію.

Однак, презентація світові нової версії глобальної безпеки, буде більш переконливою за розбудови в Україні необхідної інфраструктури.

Таблиця 4

Баланс «сипучих» культур (зерно: пшениці, кукурудзи та інше, насіння: соняшнику, ріпаку, сої)

млн. т

	2011/12 МР факт	2015/16 МР прогноз
Залишки на початок періоду	7,3	6,9
Виробництво	69,1	83,6
Імпорт	0,3	0,2
Внутрішній попит - всього	38,9	47
• фонд споживання	18,9	19,5
• насіння	3,7	3,6
• корми	14,7	17,6
• переробка на нехарчові цілі	1,6	2,3
• виробництво біостанолу	-	4
Експорт	28,7	35,8
Стратегічний світовий запас	-	6
Залишки на кінець періоду	9,1	1,9

Особливої уваги потребує модернізація експортної інфраструктури. Вже сьогодні слід базуватись не тільки на балансі зерна, а на балансі насіння сипучих культур (спільно із зерном, розглядати питання зберігання та експорту насіння соняшнику, ріпаку, сої). Такий баланс краще націлює на вирішення проблеми переробки, зберігання та експорту, що забезпечить інфраструктурний базис реальності пропонованої Ідеї Академії (табл. 4).

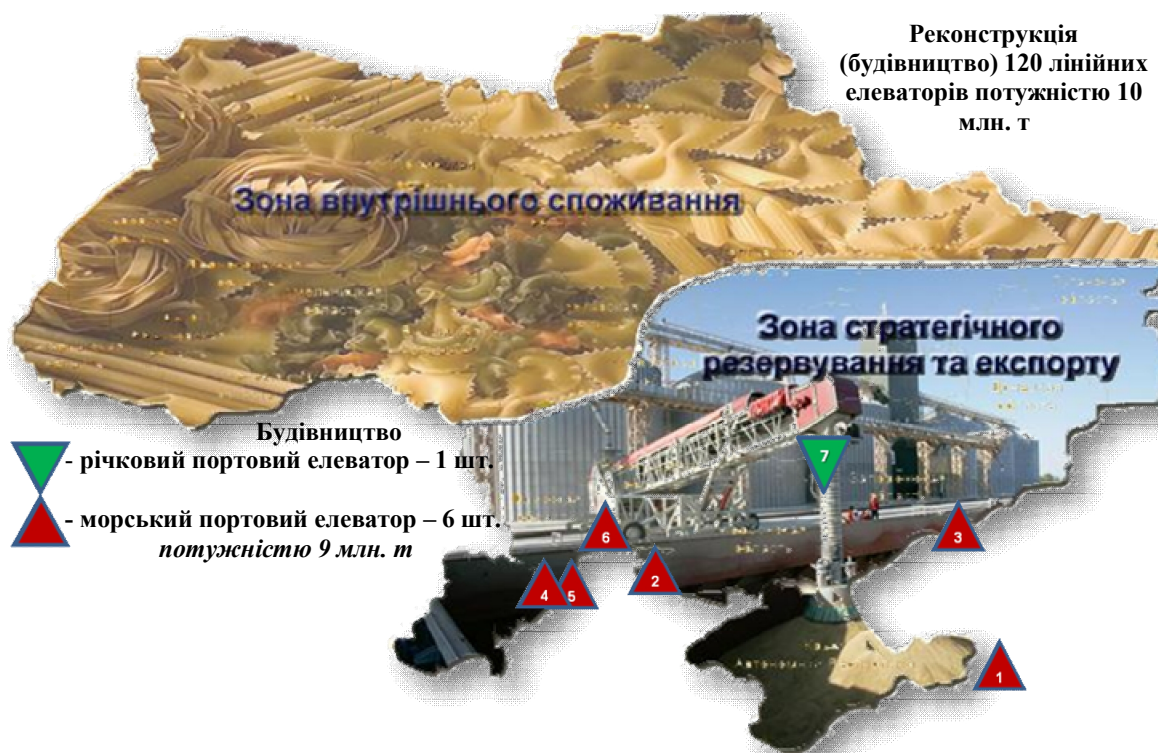

Рис. 12. Логістичне зонування і реконструкція (будівництво) лінійних та будівництво припортових елеваторів на виконання програми «Зерно України»

В першу чергу, вітчизняне зерновиробництво має освоїти нову науково-обґрунтовану логістику зернового ринку (рис. 12). За якою зерновиробництво в Україні ділиться на дві умовні зони:

- експортну – це регіони, які наближені до портових елеваторів, саме на її території, в основному, і будуть зосереджені стратегічні резерви;
- і зона внутрішнього споживання – у цих регіонах доцільніше споживати зерно для тваринництва й переробки.

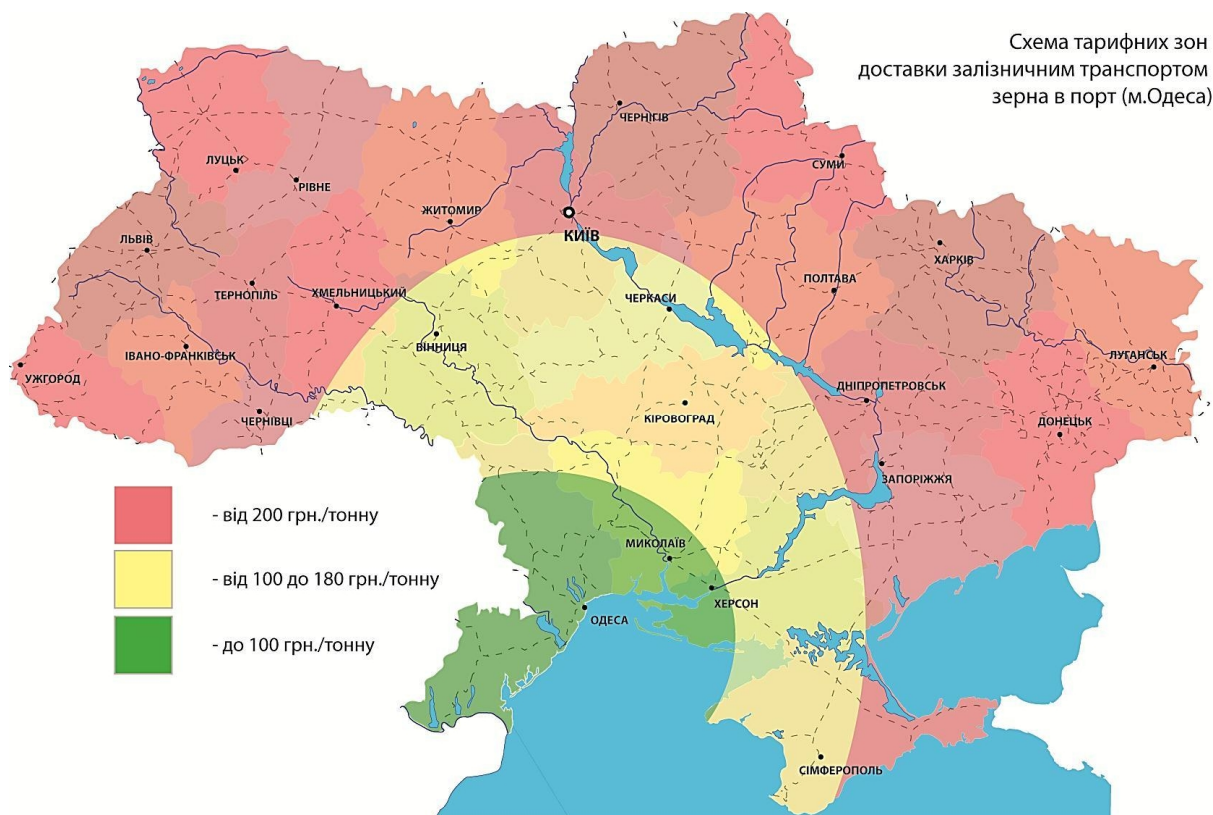

Рис. 13. Ефективність нової логістики транспортування зерна до портових елеваторів

Нова логістика (рис. 13) дає змогу щорічно збільшувати доходи аграріїв на 3 млрд. грн. лише за рахунок економії коштів на перевезеннях.

Таблиця 5

Першочергова потреба в елеваторних потужностях за галузевою програмою «Зерно України»

Показники	Роки		Капітальні інвестиції, млрд. грн.
	2010р. (млн. т.)	2015р. (млн. т.)	
Сертифіковані зерносклади	28,1	38,1	-
Несертифіковані зерносклади	26,3	16,3	-
Реконструкція несертифікованих складів та будівництво елеваторів	-	10	15
Будівництво портових елеваторів	-	9	23

Планується модернізувати вітчизняну систему переробки, зберігання та транспортування зерна. Забезпечити можливість зберегти 70 і більше млн. т зерна в часі для продажу по найвигодніших цінах на світових ринках (табл. 5). Для цього Україна у найближчі роки має розробити та реалізувати Програму добудови лінійних елеваторів потужністю у 10 млн. т та портових – у 9 млн. т, що потребує 37 млрд. гривень державних і приватних інвестицій, та залучення до цієї Програми коштів ООН саме під реалізацію ідеї формування стратегічних запасів зерна.

Важливою складовою має стати і розбудова науково-світоглядного простору пропонуваніх Україною заходів. Втілюючи новітню парадигму економічного мислення та господарювання Україна має посилити її науково-теоретичний базис та інформувати про це свою націю та народи інших країн світу.

Глобальна місія зерновиробництва

Заходи з презентації нової версії глобальної безпеки (формування стратегічних запасів зерна) включають:

- Розробку, спільно з ФАО, Концепції світового резерву зерна;
- Підготовку української доповіді в ООН;
- Проведення міжнародного фізико-економічного форуму до 150-річчя академіка В.І.Вернадського;
- Ініціювання проведення у 2017 році в Києві Всесвітнього саміту "Ріо+25."

Шановний Валерій Іванович, просимо Вас підтримати пропозиції та заходи Академії:

Перше, по розробці спільно з ФАО, Світовою продовольчою програмою та іншими подібними структурами ООН Концепції створення світового резерву зерна та визначенню місця та квот у ньому України.

Україна потенційно здатна щорічно формувати квоту світового резерву зерна ООН у 10 і більше мільйонів тонн та не тільки зберігати таке зерно, але й, за розпорядженнями, доставляти його за призначенням.

Друге, наукові напрацювання та активна позиція зовнішніх відомств України відкриває перспективу винесення на міжнародний рівень принципово нової глобальної ініціативи у формі **доповіді Президента України на сесії ООН з питань зернового урегулювання економіко-фінансових катаклізмів, продовольчих, енергетичних та екологічних проблем.**

Третє, поряд з унікальною ресурсно-науковою основою нарощування та експорту зерна, Україна володіє рідкісним інтелектуальним надбанням. Це доробок вже згаданих подвижників української наукової школи фізичної економії: Вернадського, Подолинського, Рудика. Відтак, доцільне скликання у 2013 році Міжнародного фізико-економічного форуму, приуроченого до 150-річчя акад. В.І. Вернадського, де проблеми зерновиробництва мають бути розглянуті у світлі його вчень про біосферу та живу речовину.

Вироблені засади фундаментальної економічної теорії зерновиробництва, біосфери та прикладної економіки «живого» мають послужити підставами для проведення 2017 року в Києві Всесвітнього саміту «Ріо+25» з оновленою версією розвитку багатства та цінностей на противагу руйнівному, віртуально-фінансовому та технократичному глобалізму.

Шановні учасники зборів, викладені ініціативи Академії потребують неупередженої фахової апробації та широкого суспільного обговорення. Академія готова до співпраці в цьому з науковою, державною та бізнесовою елітою України.

Дякую за увагу!

ІНСТИТУТ ОБЛІКУ І ФІНАНСІВ **Ваша компетенція – наша професія!**

Підвищення кваліфікації
Перепідготовка фахівців
Міжнародна сертифікація:

*Сертифікований професійний бухгалтер АПВ (САРА)
Сертифікований бухгалтер бюджетних установ (CAPS)
Сертифікований міжнародний професійний бухгалтер (CIPA)
Диплом з МСФЗ (DiplFR)*

м. Київ,
вул. Героїв Оборони 10А, оф. 1
<http://institute.faaf.org.ua/>
metelytsya@faaf.org.ua

тел./факс.: (044) 219-00-44
219-00-55